

LUDOVÍT BAKOŠ, člen katedry pedagogiky a psychologie
Vysokej školy pedagogickej v Bratislave.

LUDOVÍT ŠTÚR AKO VYCHOVÁVATEĽ

V mnohostrannej činnosti Ludovíta Štúra má významné miesto vychovávateľská práca, boj o slovenskú školu a jej obsahové a organizačné zlepšenie. Pre rozvoj slovenského národného života v prvej polovici 19. storočia pedagogická práca Štúrova a jeho školský a osvetový program, ktorý cieľavedome uskutočňoval, má veľký význam. Bez osobnosti Štúrovej, bez jeho vynikajúcich vychovávateľských schopností, húževnatej organizátorskej práce nemožno si predstaviť slovenský politický a kultúrny život v prvej polovici 19. storočia a politické a výchovné pôsobenie mladej slovenskej generácie, ktorú Štúr sústredil okolo seba a pevne sklbil progresívnym politickým programom, smerujúcim k všestrannému povzneseniu slovenského ľudu, a vysokými mravnými cieľmi. Len pričinením Štúrovým dostali sa otázky slovenskej školy, ktorej národný politický význam Štúr správne hodnotil, do stredu slovenského národného, nielen buditel'sko-osvetového, ale aj politického programu a nikdy sa v minulosti tak hlboko a všestranne neriešili ako v Štúrovych Slovenských národných novinách.

Bez rozboru Štúrovej pedagogickej činnosti a jeho školského a osvetového programu, ktoré sú organickou súčasťou jeho pokrokového politického programu a ktoré dokresľujú jeho politické a filozofické názory, nemožno osobnosť Štúrova a jeho pôsobenie správne hodnotiť. Výchovné ciele školy, jej obsah, školská organizácia sú veľmi úzko spojené s politickým programom a cieľmi vládnucej spoločenskej triedy, ktorá sa všemožne usiluje o to, aby výchova v škole sa uskutočňovala podľa jej triednych politických záujmov. Preto nemožno správne hodnotiť a chápať pedagogické sústavy, učebné a výchovné ciele školy bez ich konfrontácie s dobovými politickými ideami a programami a bez rozboru politických a filozofických náhľadov ich autorov. Poznanie Štúrových politických a filozofických náhľadov je cestou, ako správne pochopiť jeho pedagogické náhľady a programy. Treba však súčasne zdôrazniť, že podstatu a ciele jeho politického programu hlbšie pochopíme, keď si ich osvetlíme aj rozborom jeho výchovnej práce a pedagogického programu, pretože oba sú vzájomne nerozlučne spojené.

V obsahu, náplni a organizačnej štruktúre školstva u nás v prvej polovici 19. storočia odrážajú sa politické a hospodárske pomery Uhorska, potreby a záujmy šľachty, vládnucej spoločenskej triedy v Uhorsku. Nevyvinuté pomery hospodárske, ďaleko zaostávajúce za kapitalistickým rozvojom v západnej Európe, feudálne spoločenské zriadenie, sa zákonite prejavujú aj u nás v školstve. Vplyvom viedeňskej politiky, ktorá chcela udržiavať Uhorsko ako trh pre priemyselné výrobky a ako surovinovú základňu, kapitalistická výroba rozvíjala sa u nás oveľa pomalšie. Vidno to aj z rozdelenia obyvateľstva podľa zamestnania. Počet mestského obyvateľstva na Slovensku podľa sčítania z roku 1772 nečinil ani 8 %, na začiatku 19. storočia udáva sa počet mestského obyvateľstva na 6 % a aj z nich väčšina sa v lete živí poľnohospodárstvom.

Hospodárskym a politickým pomerom uhorským v prvej polovici 19. storočia

zodpovedal vtedajší stav školstva na Slovensku. Protiľudová politika šľachty, ktorá mala záujem držať ľud v nevzdelanosti, aby ho mohla čo najviac vykorisťovať, veľmi názorne sa odzrkadľovala v úbohom stave školstva. Reformné úsilia o organizačné a obsahové zmeny v školstve, o budovanie odborného, najmä priemyselného školstva, v ktorých sú jasné stopy západoeurópskych pedagogických, najmä osvietenských prúdov, zostávali väčšinou len pri úmysloch, na papieri, do života sa dostávali len v nepatrnej miere.

V prvej polovici 19. storočia organizáciu a vnútornú náplň školstva u nás určovalo nové Ratio educationis, vyhlásené v roku 1806. Podľa Ratia mali sa na dedinách zriaďovať jednotriedne školy s jedným učiteľom (pri čom sa mohli vytvoriť dve oddelenia, jedno pre mladších, druhé pre starších žiakov), v malých mestech školy dvojtriedne a vo väčších mestách školy trojtriedne. Na tieto školy nadväzovali štvortriedne školy gramatické, na ne dvojročné gymnázium, ktoré spolu s gramatickou školou tvorilo šesťtriedne gymnázium. Prípravou na univerzitné štúdium bolo dvojročné filozofické štúdium, zvané lýceum, ktoré bolo povinné pre každého, kto chcel študovať právo, medicínu alebo teológiu. Dĺžka školopovinnosti nebola presne určená. Deti sa mali zapisovať do školy v šiestom roku, nadané i skôr, a ktoré pre chorobu dlhšie nenavštevovali vyučovanie, mohli sa v škole zadržať až do 12. roku.

Celá výuka na školách bola preniknutá náboženskou výchovou, náboženstvo bolo hlavným predmetom a dozor nad dedinskými školami vykonával farár. Ako v školskej reforme tereziánskej, tak i v novom Ratio educationis sa zdôrazňuje, že verejná výchova mládeže je prvoradou záležitosťou panovníkovou, štátnou, ale v základných výchovných otázkach hlavné slovo mali cirkve. Organizácia školstva zodpovedá triednemu složeniu feudálnej spoločnosti: najmenšia starostlivosť sa venuje vzdelaniu poddaného dedinského ľudu. Ba dokonca v Ratio educationis sa pripúšťa (§ 184, bod e), že ak niektorá obec je tak chudobná a biedna, že neuživí učiteľa, výchovu mládeže stačí obmedziť na vyučovanie náboženstva, na ktoré sa má podujat farár. Obsah vyučovania sa čiastočne diferencoval podľa umiestenia školy. V mestách a mestechách sa do osnov vložila látka, ktorá sa vzťahovala k remeselníckemu a obchodníckemu povolaniu, k potrebám mestských obyvateľov (reálne predmety). Takto usporiadané školy aspoň čiastočne odrážali vo výuke hospodársky vývoj, potreby mestských obyvateľov, zaoberajúcich sa remeslami a obchodom, minimálne požiadavky buržoázie na vzdelania.

Obrazy z dejín nášho školstva v prvej polovici 19. storočia, či už z literatúry odbornej, politickej alebo memoárovej, nám presvedčivo dokumentujú jeho úbohý stav.

V Ratio educationis sa pripomína zemepánom, aby podporovali výstavbu a vydržiavanie škôl, hlavne dedinských. O tieto školy sa však zemepáni, ako svedčia o tom doklady, veľmi málo starali. Najčastejšie dávali pre potreby škôl tmavé miestnosti za učebne a pre učiteľa chatrný byt. Tým sa obyčajne ich starostlivosť o dedinské školy končila. Dedinské školy popisuje Tomáš Hroš takto: »Prebeháme prosím našu milú vlasť a prehliadnime bystrým a skúmvým okom naše mestá, mestecká, vesnice a dediny a tu zaiste mnohé miesta zazreme, v ktorých buď žiadnej niet školy, alebo jestli nejaká je, tá sa viac podobá pastierni ako škole. A len vojdeme do nej, tu sa nám len ukáže celá povaha, celý obraz jej, ktorého sa vzdelaný duch a cítiace srdce nemálo zľakne a zdesí. Lebo i tu sa nám pred oči postaví úzka, nízka, vlhká, malými oknami zaopatrená chyžka, sem a tam

krížom pohádzané drevá, dosky, palice a lavice, necudné a neolícené kachle, za trámami prúty, ferule a palice, a k tomu v kúte sud alebo iné náradie. To je obraz dedinskej školy vnútorný a o zovňajšku jej hovoriť za zbytočné uznávam, pretože ho každý okolo idúci zazrieť môže. V takejto škole nie je možné, aby učiteľ i dietky zdravé a čerstvé dlho zostali. Nie je možné, aby do nej s chuťou chodili. Škola zaiste takáto nie je pre ne: nie učiareň, ale mučiareň. Už pohľad na ňu ich odstrašuje a odháňa.¹ Aké sú kde školy, hovorí ďalej Hroš, taký je tam život a takí ľudia. Podľa Francisciho spomienok známa škola v Ožďanoch, ktorá síce v 30-tych rokoch minulého storočia bola už v úpadku, bola umiestená v drevenej budove s dvoma izbami a pitvorom medzi nimi. V jednej izbe sa vyučovalo, v druhej bola knižnica a zároveň slúžila za bývanie a spálňu profesorov.²

Veľmi nízka bola úroveň školskej učebno-výchovnej práce najmä na dedinských školách. Učitelia, ktorí naučili deti v škole písať a počítať, boli v krajine vysoko cenení.³

Ján Kollár v Pamätiach z mladších rokov života spomína, že ho prvý učiteľ na mošovskej škole okrem niekoľkých rečí z písma svätého sotva niečo naučil. Veľmi skromné učebné výsledky súviseli s nízkou úrovňou učiteľského vzdelania. Učitelia dedinských škôl mali sa podľa Ratio educationis vzdelávať na tzv. primárnych školách, nazývaných tiež normálnymi. Boli to ľudové školy, zriadené vo veľkých mestách, vzorne organizované, s dobrými učiteľmi, na ktorých žiaci, pripravujúci sa na učiteľské povolanie, vzdelávali sa popri obvyklých disciplínach hlbšie v tých predmetoch, ktoré ako učitelia mali vyučovať na dedinských školách. Ale i táto skromná požiadavka na vzdelanie učiteľa dedinskej školy bola pre životnú prax až príliš ideálna. Vo väčšine prípadov, ako píše Hoič v Apológii uhorského slavizmu, dedinský učiteľ je zbankrotovaný krčmár, čižmár a pod., ktorý o výchove nemá nijakého zdravého pochopu. Učiteľské povolanie bolo útočiskom pre ľudí, ktorí sa inde nemohli uplatniť. Príčinu toho vidí Hoič v nízkom honorovaní učiteľovej práce. Na otázku, prečo ho obyvatelia dedín lepšie neodmeňujú, odpovedá, že sú tak chudobní, ich daňové bremená tak veľké, že nemôžu dať učiteľovi väčší plat.⁴ Preto učiteľ, aby sa mohol užiť, musel zastávať rozličné funkcie a vykonávať v obci a v cirkvi najrozmanitejšie práce. Obyčajne dedinskí učitelia vykonávali za skromný plat funkciu notára. Ratio educationis síce predpisoval, že funkcia notárstva má sa od učiteľstva odčleniť, že ju môže zastávať len ten učiteľ, ktorý má pomocníka (preceptora). Táto požiadavka sa však neuskutočnila ani v 40-tych rokoch na veľkú škodu dedinských škôl, pretože vykonávanie funkcie notára učiteľov veľmi zaťažovalo a zo strany zemepánov spôsobovalo im mnoho príkoria.

Aj ďalšie práce v obci a v cirkvi, ktoré nesúviseli s prácami školskými, musel vykonávať učiteľ z existenčných dôvodov. Viazali sa však aj cirkevnými aj obecnými predpismi nerozlučne k povolaniu dedinského učiteľa. Jurko Holček v článku o dedinských školách píše o povinnostiach a dôchodkoch dedinského učiteľa, určených kanonickou vizitáciou: rektor za zvonenie proti búrke má od každého hospodára dva snopy kantácií, to jest spievanie po domoch na výročité sviatky, hostiácií, to jest výlučné právo pečené oblátky na Vianoce po domoch rozposielať, za

¹ Tomáš Hross: Národní školy a jejich stav a působení. V Skalici 1847, str. 6—7.

² Ján Francisci: Vlastný životopis. Martin, 1909, str. 14.

³ Pius Desiderius: Über Erziehung und Unterricht in Ungarn. Leipzig 1833, str. 23.

⁴ Samuel Hoič: Apologie des ungrischen Slavismus. Lipsko 1843, str. 48.

čo, ako nás smutná skúsenosť učí, píše Holček, často žiadnej odmeny nedostáva. Na závierku vo vizitácii stojí, že má učiteľ aj kantorský plat: od jedných totiž to kantrií do druhých peceň chleba, žajdel soli a v hotovosti 15 denárov.⁵

Žiakom sa nedostávalo učebníc, čo znásobovalo nedostatky výchovnej práce slabo pripravených učiteľov. Málokto rodíť zadovážil deťom knihy a veľmi časté boli prípady, že žiaci jedného ročníka mali rozličné učebnice, čo nesmierne sťažovalo učiteľovu prácu.

Bieda rodičov viedla k tomu, že nútili deti od malička vypomáhať v poľnohospodárstve, najčastejšie pásť husi a dobytok. Od jari do jesene dedinské školy boli prázdne alebo poloprázdne. Hoič píše, že na Ondreja shromažďí sa milá mládež a na Ďura už po nej niet v škole stopy.⁶

Po smrti cisára Jozefa II. uhorské stavy stupňujú odpor proti jeho hospodárskym, politickým i školským reformám. Na úseku školskom sa tento odpor prejavuje bojom proti nemčine a v úsilí zavádzať na všetky školy maďarský jazyk. Tieto tendencie národnostného útlaku, jasne sa prejavujúce od 90-tych rokov 18. storočia, veľmi výrazne sa ukázali aj v novom Ratio educationis. Od tohto času sa rozvíja proti slovenským školám národnostný útlak, ktorý sa právne kodifikuje v zákonoch a v školských výnosoch. Tieto zákony a výnosy boli najhlbšou ranou zasadenou slovenskej škole a na najcitlivejšom mieste sa dotýkali existencie slovenského národa. Mladá slovenská buržoázia, reprezentovaná národne uvedomelou inteligenciou, si uvedomovala nebezpečie maďarizačných školských opatrení a preto aj v Štúrovom kultúrno-politickom programe otázky školské sú na poprednom mieste.

Pre nové Ratio educationis je charakteristické, že v ňom na mnohých miestach prenikajú tendencie maďarizačné, ktoré vystriedali tendencie germanizačné prvého Ratio educationis z roku 1777 a školských reforiem Jozefa II. V úvode Ratio educationis pokiaľ ide o vzdelanie učiteľov sa žiada, aby učelia, pôsobiaci na ľudových školách, tak ovládali maďarský jazyk, aby mohli v ňom vyučovať. V § 3 o ľudových školách zdôrazňuje sa nevyhnutnosť pre každého uhorského občana ovládať maďarský jazyk, preto na školách má sa mu venovať mimoriadna a stála starostlivosť. V školách primárnych (normálnych) predpisuje sa žiakom ako predmet maďarčina a nemčina, ak nie sú im tieto jazyky materinské.

Maďarizačné tendencie v školstve z roka na rok silneli. Snem nie je spokojný s rozširovaním maďarčiny na školách a v sťažnosti kráľovi v r. 1827 žiada, aby sa s vyučovaním maďarčiny začínalo od r. 1829 na elementárnych školách a ďalej žiada, aby do vyšších škôl mohli postupovať len tí žiaci, ktorí vedia po maďarsky. Snem v r. 1840 žiada, aby sa maďarčina zaviedla miesto latinčiny na školách až po univerzitu ako vyučovací jazyk, a zákonný článok ju za vyučovací jazyk ustanovuje.⁷

Pokiaľ ide o protestantské školstvo podľa zákonného článku XXVI/1791 zabezpečuje sa protestantom cirkevná a školská autonómia a sloboda tlače. V článku sa však uvádza, že organizácia verejného vyučovania, ustanovená cisárom, bude sa vzťahovať aj na protestantské školy, vyjmúc vecí vierovyznania. Aj v úvode Ratio educationis sa zdôrazňuje, že protestantské školstvo má sa prispôbiť

⁵ Jurko Holček: Školy dedinské s ich prekážkami a návrhy k ich napraveniu. Cyril a Method, roč. I (1850), č. 7—9.

⁶ Hoič, tamže str. 49.

⁷ Jozef Hendrich: Ako sa kedysi na Slovensku študovalo. Martin 1937, str. 10.

norme, ktorú stanoví Ratio, a preto podľa § 260 vysvedčenia z protestantských škôl oprávňujú prestúpiť na katolícke školy. V protestantskom školstve sa maďarizačné snahy začali prejavovať veľmi intenzívne v 30-tych a najmä v 40-tych rokoch, a to predovšetkým vplyvom maďarizátorského vedenia cirkve. Cirkevní hodnostári, väčšinou fanatickí stúpcenci maďarizácie, vedeli na generálnych konventoch svoje maďarizačné snahy presadiť. Podľa študijného plánu, schváleného generálnym konventom v r. 1840, nariaďuje sa 1. septembrom 1841 vyučovať po maďarsky všetky predmety, v ktorých pri prekladaní sa naráža na väčšie ťažkosti, ako napr. v dejepise, zemepise, prírodopise, štatistike, práve. Maďarčinu ako mimoriadny predmet treba vyučovať vo všetkých triedach a od tejto povinnosti neslobodno oslobodiť učiteľov pod nijakou zámienkou menovite v nižších triedach. V návrhu na nový učebný plán, vypracovaný na porade v Zay Uhrovci v r. 1841, sa uvádza, že maďarčina má sa zaviesť na školách, kde sú na to podmienky, hneď za rok po schválení; kde sa ešte dosiaľ nepropagovala, postupne po ročníkoch. Mladší učitelia sa musia naučiť po maďarsky, a keby učenie zanedbávali, majú sa k nemu prinútiť, starší učitelia môžu ostať na svojom mieste. Aj v zrevidovanom učebnom pláne na základe porady z júla 1845, zvolanej opäť grófom Zayom do Zay Uhrovca, maďarizačné tendencie sa ešte upevnili.

Proces slovenského národného obrodnia, ktorý sa začal u nás na konci 18. storočia, vyvolaný ekonomicko-spoločenskými zmenami a pod vplyvom buržoáznych ideológií zo západnej Európy, a v ktorom ako reprezentant buržoázie vystupuje národne uvedomelá inteligencia, má predovšetkým kultúrny a jazykový charakter. Národné požiadavky začínajú sa výrazne uplatňovať na úseku školskom, otázky slovenského školstva sú neodlučiteľnou súčasťou kultúrnych požiadaviek, s ktorými vystupuje národne uvedomelá inteligencia. Národnostný útlak, ktorý sa prejavuje v školstve, na strane slovenskej vyvoláva protitlak, slovenská inteligencia vyvíja úsilie zachrániť národné školstvo a vytvoriť si výchovné možnosti v duchu národnom aj na školách vyšších.

Tieto nové tendencie odrážajú sa aj v úsilí slovenských evanjelikov na začiatku 19. storočia založiť na bratislavskom lýceu Stolicu reči a literatúry československej. Bratislavské evanjelické lýceum v tom čase získalo medzi evanjelickými školami na Slovensku, ktoré sa organizačne a materiálne zlepšovali na základe práv získaných na sneme v r. 1790—1, predné miesto. Materiálne ťažkosti, s akými sa Stolica reči a literatúry československej zriaďovala, svedčia o slabosti národne uvedomelej buržoázie, pozostávajúcej vlastne len z inteligencie. Zriadenie Stolicy bolo druhou časťou národného kultúrneho programu evanjelickej inteligencie, z ktorého prvou časťou malo byť založenie Spolku literatúry československej. V návrhu na založenie Spolku a Stolicy reči a literatúry československej, vypracovanom v r. 1801 Tablicom a Palkovičom, v časti o zriadení Stolicy sa hovorí, že sa má ustanoviť učiteľ alebo profesor slovenskej reči pri evanjelických školách v Eratislave, ktorý by:

1. »Školní aspoň slovenskou mládež, darmo (snad po slovensku), učil slovenské gramatice, historii slovenské neb české literatury, s dotčením snad i literatury ruské, polské, atd.; ji cvičil v slovenském psaní atd. Přes týden mohl by 4 hodiny učiti.
2. Komunikací naší s Čechy a s Moravany prostředkem byl. Ku př. když by kdo z oudů Společnosti slovenské knihy z Prahy míti neb tam poslati chtěl, to by

skrze tohoto učiteľa učiniť mohl. Však by tento pri tom žiadnych utrát míti nemusil.«

K jeho povinnostiam patrilo posielat členom Spolku na pripomienky osnovu svojich prednášok, ročne podávať zprávu o vyučovaní a súčasne predkladať sošity a cvičenia svojich poslucháčov. Ročný plat profesora mal byť podľa návrhu 50 dukátov, a keďže nebolo stálych zdrojov na jeho úhradu, malo sa nájsť 50 dobrodinčov, ktorí by každý rok obetovali dukát, kým sa iným spôsobom plat profesora nezabezpečí.

Návrh na založenie Stolice realizoval sa už v r. 1803, keď sa po troch rokoch sossbieralo 653 zl. a bola nádej na zozbieranie ďalších peňazí. Finančne nebolo však možné zabezpečiť Stolicu ani v neskorších rokoch a dôchodky učiteľove sa mali dopĺňať vydávaním slovenských novín a kníh. Od zriadenia Stolice až do školského roku 1835—36 prednášal československú mluvnicu a literatúru, neskôr len mluvnicu, Juraj Palkovič, potom ho prechodne zastupoval Dobroslav Groszmann a od školského roku 1836—37 bol ustanovený za jeho suplenta Ľudovít Štúr, ktorý ho zastupoval s prestávkou dvojročného študijného pobytu v Nemec-ku až do odstránenia z katedry v r. 1843.

Úzky okruh gramatických vedomostí, tzv. teoretické vyučovanie, sprostredkovaný profesorom Palkovičom v latinskom jazyku, slovenskú mládež na bratislavskom lýceu na konci 20-tych rokov už neuspokojoval. Len jazyková príprava pre život zdala sa jej nedostatočná, úlohy, ktoré plánovala v živote podujímať, vyžadovali všestrannejšiu prípravu. Chcela sa oboznámiť s dejinami národnej a slovanskej literatúry, s národnými a slovanskými dejinami, rozvinúť vlastné tvorivé schopnosti, neobmedzovať sa len na teoretické štúdium materinského jazyka, ale praktickými cvičeniami pripraviť sa na budúce povolanie. Teoretická výuka materinského jazyka, uskutočňovaná Palkovičom, tieto prania nemohla splniť a preto z vlastnej iniciatívy slovenská mládež študujúca na lýceu založila v r. 1828 Spoločnosť reči a literatúry československé, v ktorej sa chcela na svoje budúce úlohy pripravovať. »U mladíkov totiž slovenských na prešporském lyceum oživajícím duchem Slovanstva a príkladem kežmarského Spolku povzbuzených, potom když na začátku v r. 1827—28 Knihovnu slovanskou sbíratí a zakládati počali, a tak seznámivše se s některou aspoň stránkou literatury naší, větší láskou k vyššímu vzdělávání reči a sebe zahořeli byli, povstala žádost ne na pravidla jazyka a čítání pouhé se obmeziti, alebrž schopnost svou ve pracování také cvičiti.«⁸ Keď 5. apríla 1837 sa priviedlo nariadenie o zákaze študentských spoločností na evanjelických školách, členovia Spoločnosti, aby mohli pokračovať v činnosti, vyhli sa účinkom nariadenia tak, že pretvorili Spoločnosť na Ústav slovenský v Bratislave, členovia ktorého sa nazývali »učenci reči a literatury československé«, a schôdze robili pod vedením člena učiteľského sboru alebo jeho námestníka. Dosavád jsme jen jméno stratili, píše Štúr o pretvorení Spoločnosti Štorchovi. Práca Spoločnosti reči a literatury československé, od apríla 1837 Ústavu slovenského, priniesla najmä pod vedením Štúrovým najkrajšie plody a bola rozhodujúca pre ideovo politické a mravné formovanie mládeže slovenskej na bratislavskom lýceu, ktoré čoraz viac vyhľadávala aj mládež česká a srbská.

Štúr skoro po príchode na bratislavské lýceum aktívne sa zúčastňuje na práci

⁸ Zpráva o Ústavu Slovanském při Ewangélickém Lyceum w Prešporku na rok 1838—39 vydaná, str. 21—22. Údaje o založení Stolice reči a literatury československej vid' tamže, str. 9—15.

Spoločnosti a už 6. VIII. 1832 dostáva sa mu spolu s niektorými inými členmi v zápisnici Spoločnosti pochvala »... jak pro usilovnost a lásku k řeči slovanské, tak i pro znamenité v ní učiněné prospěchy... a naděje jest,« píše sa záverom, »že se na nich řeč slovanská mnohé podpory dočeká«. Húževnatým štúdiom a aktivitou stáva sa rýchlo predným členom Spoločnosti: v decembri 1834 zvolili ho za tajomníka a v budúcom školskom roku 1835/36 v septembri stáva sa miestopredsedom Spoločnosti. Túto funkciu zastáva do zákazu Spoločnosti a od školského roku 1837/38 vo funkcii námestníka profesora je na čele Ústavu.

Výchovné pôsobenie Štúrovo na mládež organizovanú v Spoločnosti je očividné hneď po jeho zvolení za miestopredsedu Spoločnosti. Štúr jej dáva novú pracovnú náplň a pri výchovnom pôsobení na mládež uplatňuje rozmanité formy. Predovšetkým sa usiluje vytvoriť predpoklady pre výchovnú prácu pevnou organizáciou a presným vymedzením práv a povinností členov a složíek Spoločnosti, neskôr Ústavu, čo sa odráža i v stanovách, ktoré sa takmer každý rok dopĺňajú, rozširujú o nové organizačné a pracovné formy, kladú väčšie požiadavky na členov.

Stanovy spoločnosti z neskorších rokov ukazujú zvyšovanie mravných a pracovných požiadaviek na členov: žiada sa svedomitě vypracovanie uložených prác a okrem písomnej práce je každý povinný predniesť v Spoločnosti z pamäti vlastnú alebo cudziu prácu, pričom sa osobitne hodnotí rečnícky výkon. Témy a obsah vlastných prác, básní alebo prózy alebo prekladov ukazujú rozmanitosť problémov, ktoré členov Spoločnosti zaujímali. Pod Štúrovým vedením upevňuje sa organizácia Spoločnosti. Jeho náročnosť, smysel pre dôsledné plnenie povinností, zachovávanie stanov, požiadavky na mravné chovanie viedli aj k tomu, že nestálych a nedisciplinovaných členov zo Spoločnosti vylučovali, niektorí zase vystúpili dobrovoľne. Ostatní členovia Spoločnosti pod Štúrovým vedením vytvorili pevne skĺbený kolektív, ktorý vzájomnou pomocou, radami, napomínaním, pevnou disciplínou a dôsledným konaním školských i mimoškolských povinností sa vnútorne upevňoval. Členovia Spoločnosti vynikali v prospechu a v chovaní, čím si vydobyli priazeň a uznanie celého učiteľského sboru. V Zpráve o Ústave, čím si vydobyli priazeň a uznanie celého učiteľského sboru. V Zpráve o Ústave, sa osemročná činnosť Spoločnosti hodnotí: »Takto po osmiletém trvání Spolek k výkonnému cvičení se mezi mládeží slovenskou v Prešporku přestal, k jehož pochvale se říci může, že mimo jiný úžitek, několika věrných, celou duší opuštenému svému rodišti a Slovanům oddaných synů odchoval: díka vřelá za to zakladatelům a vděčnost pěstovatelům.«

Osemročná práca v Spoločnosti sa ďalej pod vedením Štúrovým rozvíjala v Ústave slovanskom pri bratislavskom lýceu vo forme verejného vyučovania, ktoré Štúr upravil tak, že sa nelíšilo od predchádzajúcich pracovných foriem Spoločnosti. Pod záštitou Ústavu práca sa organizačne a obsahove prehĺbovala. Nové pomery vyžadovali však nové stanovy, v ktorých ústrednou osobou stáva sa dozorca (neskôr ujíma sa pomenovanie profesorát), ktorého učenci Ústavu volia z radov profesorov alebo ich zástupcov.

Zo stanov vidno, že sa Štúr chcel plne venovať výchove mládeže ako na teoretických, tak na praktických hodinách, že sa domáhal, aby sa mládež vyvíjala len pod vplyvom jeho výchovného pôsobenia, aby jednotu mládeže, skĺbenú pevným pracovným programom a mravnými cieľmi, na plnenie ktorých sa v Ústave pripravuje, žiadne zásahy ani zvonku, ani zvnútra nenarúšali. Pravda, medzi prísnymi požiadavkami Štúrovými a medzi tendenciami, vzniklými v ra-

doch mládeže, dochádzalo ku kolíziám, vytvárali sa skupiny, ktoré sa domáhali väčšej právomoci a slobody, vášnivo sa diskutovalo o organizácii Ústavu, o stanovách, o právomoci profesorátu, o výbore a jeho pomere k ostatnému členstvu, ako máme o tom skromné zprávy najmä v Kalinčikových Rozpomienkach na Ondreja Sládkoviča a vo Francisciho životopise a liste. Štúr, ako uvádza Kalinčiak, pôsobil na mládež, aby si paragrafovala stanovy Ústavu tak, že by potom nijaký člen Ústavu nič nemohol ľubovoľne robiť.

Vynikajúcou organizátorskou činnosťou Štúrovou získaval sa stále väčší počet slovenskej a slovanskej mládeže pre aktívnu prácu v Ústave. Na počiatku školského roku 1843—44, podľa denníkových zápiskov Viliama Paulínyho-Tótha, bolo v Ústave zapísaných vyše 100 členov.⁹ K rastu členov pomáhala ustanovenie prijaté na konci školského roku 1835—36 za miestopredseda Štúrovho, aby sa jazyku materinskému a milovaniu svojho národa priučovala slovenská mládež aj z nižších gramatických tried lýcea. Týmto ustanovením získavala sa pre národnú prácu mládež hneď po príchode do Bratislavy. Vyučovanie dvakrát po jednej hodine v týždni neobmedzovalo sa len na gramatické cvičenia, ale bolo širšou prípravou k prijatiu za členov Ústavu. Tejto mládeži prednášali sa podľa Francisciho zlomky zo Štúrových prednášok a budilo sa v nej slovenské národné povedomie. V zachovanom Prehľadu skoušky súkromné ze strany útlejšej mládeže slovenské na lyceum Prešporském r. 1837 dne 14. června dané, žiaci pri výročnej skúške popri československej mluvnici majú na požiadanie odpovedať aj z literatúry, dospelejší budú odpovedať z mluvnice nárečia poľsko-slovanského a do českého jazyka budú prekladať state z Maciejiowského Slovanských dejín, prečítajú vlastné práce, prednesú básne od rozličných autorov a dospelejší popri českých prednesú i poľské. Štúr v dodatku listu Godrovi z leta 1836 popisuje skúšku mladších študentov, na ktorej sa zúčastnili všetci členovia Spoločnosti i profesor Schröer, ktorý k nim »výbornou reč držel«. Štúr o ich štúdiu píše: »Byli velmi pilní. Před skouškou asi čtyrmi týdny mne snažně žádali, abych jsem jim každodenně dvě hodiny dal, což ale pro práce mnohé jsem učiniti nemohl, nýbrž jen dvakráte týdně aneb třikráte po třech hodinách jsem se u nich bavil. Hrozná to trpělivost u chlapců, ani někdy i po čtyřech hodinách ještě se cvičiti chtěli. Odměnu dostali 21.«¹⁰

Vysoká organizačná úroveň práce v Spoločnosti a v Ústave, jasné vymedzenie pôsobnosti jednotlivých složiek, povinností a práv členov, o čo, ako sme videli, sa pričínal hlavne Štúr, boli len predpokladom pre Štúrovu výchovnú prácu. Rozhodujúcou bola náplň výchovnej práce, ktorou Štúr zaujal mládež, a výchovné metódy, ktoré Štúr pri výchove mládeže uplatňoval. Štúr sa vo výchovnej práci ukázal ako vynikajúci pedagogický talent a v jeho výchovných metódach je mnoho poučného a platného aj pre súčasnú výchovnú prax.

Pred príchodom Štúrovým do Spoločnosti obsah výchovno-vzdelávacej práce sa obmedzoval skoro výlučne na štúdium jazyka. Štúr ho rozšíril o otázky, ktoré vtedy najviac zaujali a vzrušovali slovenskú mládež, o otázky národné a slovanské. V Ústave popri jazykovedných prednáškach teoretických hodinách prednášal filozofiu dejín, dejiny Slovanstva a estetiku a vysvetľoval Homéra. V praktických hodinách, na ktorých pod jeho vedením vystupovali so

⁹ Súčasníci o Ludovítovi Štúrovi. Zostavil, štúdiu napísal, vysvetlivky a poznámky vypracoval Ján V. Ormís. Bratislava, 1955, str. 190.

¹⁰ Odpis listu zo zbierky Dr Ruda Brtáňa.

svojimi prednáškami členovia Spoločnosti a neskôr Ústavu, rozvíjala sa iniciatíva a tvorivosť všetkých členov, pričom mnohé samostatné práce tematicky a obsahovo nadväzovali na Štúrove prednášky.

Zmysel svojej výchovnej práce v Spoločnosti a v Ústave Štúr videl v národnom uvedomovaní mládeže, v jej nadchnutí pre obetavú národnú prácu, v dobrej odbornej príprave a v mravnom sformovaní každého člena. Pravda, v podmienkach, v ktorých Štúr pôsobil, a v duchu osvietenských a romantických tradícií cesta k tomuto cieľu mohla viesť vzbudzovaním lásky k materinskému jazyku, pilným štúdiom jazyka, národných dejín a literatúry a národnej kultúry vôbec. Touto cestou vykročil aj Štúr hneď na začiatku svojej práce v Spoločnosti a aj neskôr vzbudzovanie lásky k materinskému jazyku, k národu a k Slovanstvu bolo ťažiskom jeho výchovnej práce, okolo ktorého si staval ďalšie výchovné ciele.

Hospodárske a politické pomery, v ktorých sa uskutočňovalo slovenské národné obrodenie a proces sformovania slovenského národa, určovali aj Štúrovi vidieť obsah národno-buditeľskej práce vo vzdelávaní národa v jeho obrane pred nepriateľmi. S týmto programom predstupuje pred mládež v otváracíj reči v jeseň 1835 na prvom zasadnutí Spoločnosti v školskom roku 1835—36. Hlavnú úlohu pri vzdelávaní a uvedomovaní národa majú podľa Štúra školy, najmä počiatočné, ktoré však neplnia túto úlohu, pretože vyučovanie v nich nie je v materinskom jazyku, nič sa v nich žiaci o svojom národe neučia. Príčinu chladnosti, zprenevery voči národu, nedostatočného vzdelania vidí Štúr v národných školách. Ešte vyššie pre národnú vzdelanosť a uvedomenie hodnotí Štúr literatúru. Preto vyzýva mládež, aby vo vytváraní priaznivých podmienok pre literárnu tvorbu, v rozširovaní kníh medzi ľudom videla jednu zo svojich hlavných úloh v kultúrnej práci medzi ľudom. Na plnenie tejto úlohy treba sa pripravovať svedomitým štúdiom materinského jazyka a aj druhých vied. »Ciele tohoto,« hovorí v reči, »však nám jinače dosáhnouti nelze, jedině jestli my prvé všemožně se vzdelávati budeme, nejprve řeči materské dobře se zmocníme, potom i v jiných třídách uměn se dobře procvičíme. Nemámež proto času, draží bratří, ale každé příležitosti, kde něčemu dobrému se učiti můžeme, uchopme se obadvama rukama, bychom co potřebné jest nasbírali, potom pak je rozšířiti mohli.« Obsah budúcej politickej a buditeľskej Štúrovej práce je v hlavných rysoch naznačený v druhej časti reči, v ktorej ukladá povinnosť mužne a pravdivo brániť národ pred nepriateľmi. Slovanský národ treba brániť proti utrhačom, ktorí ho nespravodlivo hanobia a proti tým »...kteří národnost a politickou jeho bytost zakopati se snaží«. Nepriaznivosť času, hovorí Štúr, nám síce odňala samostatnosť, ale máme reč, dobré mravy a zvyky predkov, ktorými národ žije a ktoré chrániť pred zahynutím ukladá mládeži ako svätú povinnosť.

Štúr aj po návrate zo štúdií v Nemecku sleduje vo svojich prednáškach a v celej výchovnej činnosti tie isté ciele, na ktoré sa sústreďoval predtým. Na túto výchovnú prácu sa aj na štúdiách v Halle cieľavedome pripravoval. Už pred odchodom do Nemecka stredobodom jeho záujmov bolo história, jazykospyt a literatúra, čo priamo súviselo aj s jeho neskoršou funkciou Palkovičovho námestníka. O Štúrovom úmysle venovať sa v životnom povelaní filológii a histórii svedčí aj list Šafárikov profesorovi Pottovi v Halle, v ktorom píše, že mu mnoho záleží na Štúrovom dôkladnom filologickom a historickom vzdelaní a

prezrádza, že by radi mali zo Štúra profesora jazyka a literatúry na bratislavskom lýceu.¹¹ Za týmto cieľom Štúr pevne šiel po návrate domov v jeseni 1840, nedbajúc na odhováranie a zastrašovanie grófom Zaym.

Po návrate z Halle, keď sa po istom čase znovu stal námestníkom Palkovičovým, okrem československej mluvnice a porovnávacej mluvnice slovanských jazykov prednášal dejiny Slovanstva a filozofiu dejín. Najviac pôsobil na mládež svojimi historickými prednáškami, v ktorých aplikoval Hegelovu filozofiu dejín a teóriu svetodejinných národov na slovanský svet. Hegelove náhľady, že nemectvom končí svetodejinný vývin, že pruská monarchia predstavuje vrchol vývoja svetodejinného ducha, Štúr odmietal a mládeži s nadšením vysvetľoval, že svetodejinný vývin povedie ďalej slovanský svet, uskutočňujúci ideu dobra. Francisci píše, že takýmito vysvetľovkami a vývodmi bol každý citiaci a mysliaci poslucháč oduševnený až do extázy za svoj národ a za Slovanstvo, lebo videl, že Slovanstvo a Slovanstvo zahynúť nesmú, ale vyvíňovať a rozvinúť sa musia neomylnou potrebnosťou historického vývinu človečenstva za uskutočniteľa a nosiča zvrchovanej úlohy človečenstva.¹² Ďalej pripomína, že Štúrove prednášky zaujali mládež filozofickým a vedeckým zdôvodnením.

Vynikajúce výchovné výsledky Štúr dosahoval ďalej tým, že vyučovanie a výchovu mládeže spájal bezprostredne s aktuálnymi národnými úlohami, so životom, že učil mládež chápať štúdium v škole ako prípravu pre život, pre plnenie národných úloh. S mládežou rozoberá všetky významné politické a kultúrne udalosti, nijaká udalosť v domácom a slovanskom svete neostala nepovšimnutá. Tým zainteresoval mládež o národné veci, takže jej štúdium bolo viac ako prípravou pre život, bolo životom samým. »Pravidlá života« bratislavskej mládeže smerovali k dôkladnému poznaniu ľudu, ukladajú napomínať rodákov k činnosti, vzbudzovať v nich národné city a hájiť národnú česť, rozširovať národné vzdelávateľské spisy, zakladať knižnice a čítacie spolky, ústavy pre vzdelávanie v reči a národných veciach, zakladať časopisy a vydávané časopisy podporovať, pomáhať iným spolubratom v práci, pomáhať im radou a pomocou pri spisovateľskej činnosti, úradovaní, v domácom a verejnom živote, pri uchádzaní sa o úrad. Nakoniec Pravidlá žiadajú vynaložiť všetky sily na udržanie svornosti medzi vlastencami a použiť všetky možné prostriedky na rozšírenie slovanskej vzájomnosti. O všetkých týchto bodoch Pravidiel majú aspoň dva razy do roka bývalí členovia do Ústavu písať, a tak ho všestranne o slovenských pomeroch informovať.¹³

Štúrov výchovný program a metódy aktivizovali mládež k štúdiu a k práci v Spoločnosti a v Ústave, vytvárali v nej ušľachtilé charakterové črty obetavosti a priateľstva a privykali ju zavčas neúľavne pracovať pre verejné národné záujmy. Pod Štúrovým vedením a jeho osobným príkladom formoval sa charakter mládeže. Mládež združená okolo Štúra vynikala usilovnosťou a pracovitosťou, túžbou po vzdelaní, v čom jej sám Štúr bol vzorom. Nezameškala príležitost pilne sa vzdelávať v materinskom jazyku, v slovanských a iných svetových jazykoch, v domácej a slovanskej literatúre a v dejinách, v ekonomických vedách, vynikala medzi ostatnými študentami v prospechu a v chovaní. Zmysel pre poriadok a disciplínu, pre dôsledné plnenie povinností vštepil do nej svojou výchovou

¹¹ D. Číževskij: Štúrova filozofia života. Bratislava 1941, str. 117.

¹² Ján Francisci: Vlastný životopis, Martin 1909, str. 37.

¹³ Karol Golán: Na revolučnom Slovensku 1848—1849. Myjava, 1931, str. 207—209.

a príkladom Štúra. Viliam Paulíny Tóth spomína, že bez Štúra istotne by bol utonul v lumpáctve a svetáctve, neodsúdenom racionalizmom svojich profesorov. Túžba po vzdelaní a hlad po knihách, vzbudený v mládeži správnymi výchovnými metódami, najmä samostatnými prácami a vystupovaním v praktických hodinách, živý úsilím čo najlepšie sa pre národné pôsobenie pripraviť, je ich ďalším charakterovým rysom. Štúrovými prednáškami estetickými, rozborom umeleckých diel v praktických hodinách sa nielen prehlboval záujem o literatúru a umenie, ale v mnohých členoch rástla zdravá ambícia literárne tvoriť. Nie je náhodné, že z toho prostredia vyrástli naši poprední básnici a spisovatelia. Jednota cieľov a túžob sklbila mládež do pevného kolektívu, ktorý pôsobil veľkou morálnou silou a príťažlivosťou. Z korešpondencie štúrovcov vidíme, ako sa vinuli k svojej Spoločnosti a k Ústavu, aká úcta a priateľstvo ich viazali ku Štúrovi. Z takýchto vzťahov sa zrodil r. 1837—38 napr. návrh Daniela Krnúcha na vydávanie Zpráv ze Spolku Učenců řeči Česko-Slovanské Prešporského pod názvom »Zvěstovatel Měsíční«, ktorý by informoval bývalých členov o Ústave a jeho členoch, obsahoval výťahy z listov významných zahraničných osobností, dotýkajúcich sa Slovanstva a zvlášť Ústavu, zprávy o knižnici, významnejšie práce z Pamätnice, atď. O vzťahoch, ktoré sa medzi členmi Ústavu vytvorili, píše Daniel Maróthy v Rozpomienkach na dni peknej mladosti: »Tí, ktorí pri pohárach a v lone rozkoši svetských potkali sa ponajprv v živote a padli si do náručia, sľubujúc si večné priateľstvo, — tí, ktorí z omamujúceho kalicha požitkov telesných pili pobratinstvo, — dávno zabudli už jedni na druhých, dávno volili si už druhých priateľov, i možno, že po krátkom vytriezvení nepriateľsky si zastali proti sebe; my — i v zjavujúcich sa už šedinách milujeme sa, srdcia naše mladistvou, neklesajúcou vrúcnosťou klonia sa k sebe vospolok, — lebo sme si jeden druhému drahí pre tie myšlienky, ktoré nás vospolne naplňujú, pre tie túžby, — ktoré spoločne dmú prsia naše! My pili pobratimstvo naše z posvätného kalicha čistej lásky k milovanému národu, a čo sme i »pošli z rôznej strany, hnaní žitia nevoľou« — predsa milujeme sa, a — drahý si mi i ty tam za vodami, i ty tam za horami, vrstovník môj — druh sladký mladosti mojej, lebo duše naše pospolu viaže jeden cit, jedno súženie, jedna snaha, jedna viera, jedna nádeja! — A čo sme zovnútorne i nie spojení, osobným sa svidaním, častejším si dopisovaním, — predsa držíme sa všetci v evidencii a máme naše národné tykadlá, ktorými cítime sa, objatými držíme sa, jedni o druhých stave, činnosti, osudoch poučení sme. Žiaľ i porážky, radosti i triumfy naše spoločne cítime a svätíme.«¹⁴

Štúr vo výchovnej práci používal rozmanité výchovné metódy a formy. Z nich na prvom mieste treba uviesť praktické hodiny, na ktorých sa rozvíjala aktivita členov, ich nadanie, túžba po vzdelaní, po vedeckej práci a umeleckej tvorbe. Na nich sa štúrovci najlepšie pripravovali pre verejnú, politicko-osvetovú prácu. Prísny poriadok, zavedený na praktických hodinách stanovami, pestoval v mládeži zmysel pre dôsledné a presné plnenie povinností. Janko Kalinčiak v životopise píše o praktických hodinách, že podpaľovali mládež k napredovaniu, že každý chcel i v prácach i v posudkoch prevýšiť druhého a tak prehŕňal knihy, aby zásady a mienky vyslovené podoprieť mohol. Tak čítanie niektorej práce

¹⁴ Daniel Maróthy: Dvojaká ľubosť. Rozpomienky na dni peknej mladosti. Liptovský Mikuláš, 1942, str. 89.

s posudzovaním a poznámkami druhých, hovorí Kalinčiak, trvalo niekedy i cez štyri zasadnutia.

Významným výchovným prostriedkom, o ktorý sa Štúr opieral, bolo cestovanie po Slovensku a slovanských krajinách. Výchovné zretele boli pritom spojené so širšími úlohami politickými. Členovia Ústavu mali pri cestovaní popri poznávaní domácich pomerov poslať politické, získavať pre slovenské národné veci čo najviac prívržencov, úzko ich spojiť s Ústavom. V koncepte sa zachoval návrh z roku 1838 na zriadenie Výboru cestovateľského, v ktorom prvé oddelenie malo za úlohu zpravovať záležitosti celého spolku, písať a prijímať listy, dávať cestovateľovi inštrukcie, prijímať od neho po vykonanej ceste zprávu, posúdiť ju a výťah z nej vydávať tlačou, cestovateľovi pred cestou pomáhať v štúdiách radou. Prednostom tohto oddelenia mal byť podľa návrhu námestník profesora.

Jeden člen Ústavu mal každoročne cestovať po slovanských krajinách. Výbor organizoval na tento cieľ peňažné zbierky, v Pešti napr. organizoval zbierku riaditeľ slepeckého ústavu Antonín Doležálek. V odporúčajúcich slovách na sbieracom hárku chváli »... podnikání tak chvalitebné mládeže slovenské prešporské, které jí z prachu školského do skutečného života uvede... co rok jednoho ze svého středu do rozličných končin slovanských vysíláti a jej cestnými outraty opatřiti — aby tam v zemi národů a jazykospytných známostech kořistili, s vlastenci slovanskými se obeznámil, k národnímu životu dřímajících vzbuzoval, slovem vzájemnost slovanskú rozšiřoval — a navrátě se řádní cestnou zprávou dal, která by i veřejnosti tiskem se podati mohla«. Uskutočnili sa len dve cesty do slovanských krajín, Hurbanova cesta na Moravu a do Čiech a Ollíkova k južným Slovanom.

Štúr povzbudzoval do tvorivej práce členov Spoločnosti a Ústavu shromažďovaním a vydávaním ich literárnych prác a vedeckých pojednaní. Výsledkom ich spoločného úsilia bolo napr. vydanie Plodov v r. 1836. Viacero, pravda, obdobných podujatí nemohlo sa splniť najmä pre materiálne ťažkosti. Spoločným úsilím budovala sa knižnica, ktorú za ťažkých finančných podmienok rozširovali najmä darovanými knihami domácimi i z iných slovanských krajín. Štúr viedol členov k láske a k úcte ku knihám, k verejnému majetku a tento vzťah k nim pomáhal im neskôr prekonávať všetky prekážky pri vydávaní a rozširovaní kníh, pri zakladaní knižníc.

V Spoločnosti a v Ústave neopomenula sa nijaká príležitosť pozdraviť na spoločnom zasadnutí významných hostí, na počesť ktorých sa obyčajne pripravil osobitný program. Štúr správne vybadal výchovný význam týchto stretnutí pre mládež. V mládeži sa pri týchto príležitostiach upevňovalo národné a slovanské uvedomenie, stupňovalo pracovné nadšenie, rozširoval okruh známostí. Ten istý význam malo i rozsiahle dopisovanie s poprednými domácimi i ostatnými slovanskými pracovníkmi. Listy, ktoré im výbor menom všetkých členov písal, sa zapisovali do Listára. Výlety, vychádzky, zábavy, spevokoly, divadelné predstavenia, vždy s istým programom a zámerom Štúrom organizované, upevňovali zomknutosť mládeže a popri rozptýlení učili ju ako organizovať tieto formy kultúrnej osvetovej práce.

Slovenský Ústav bratislavskej mládeže mal medzi vtedajšími ústavmi slovenskými v Levoči, Kežmarku, Prešove, Banskej Štiavnici a Modre prvenstvo, z jeho práce si brali vzor. Nezahojiteľnou ranou nielen pre bratislavský, ale aj pre ostatné slovenské ústavy bolo násilné odstránenie Ludovíta Štúra z funkcie Palkovičovho

námestníka 31. XII. 1843. Jeho výchovná práca medzi mládežou však neprestáva, prednáša tajne na svojom byte, radí mládeži ako v Ústave pracovať, ale jeho pôsobnosť sa značne zmenšila. Predsa však i v týchto podmienkach Štúrov vplyv na tzv. mladšiu štúrovskú generáciu, ktorá prišla do Bratislavy po jeho násilnom odchode z lýcea, bol veľký. Maróthy uvádza, ako popri Štúrových tajných prednáškach v redakcii Slovenských národných novín a Orla tatranského pričinením Štúrovým povstala »Čítareň Slovanská«, ktorá mala za členov 80 slovenských a srbských mladíkov, ktorej Štúr bol predsedom a mesačné shromaždenie po slovensky a srbsky otváral a riadil.¹⁵ Výchovné pôsobenie Štúrovo prenáša sa do publicistickej a politickej činnosti, v Slovenských národných novinách rozvíja boj za slovenskú školu a školským otázkam dostáva sa v Slovenských národných novinách popredné miesto. V Štúrovom pôsobení nastáva i čo do otázok výchovných nová etapa: sústreďuje sa na obsahové a organizačné otázky slovenskej školy, obhajuje jej existenciu proti rastúcemu národnostnému útlaku.

Ludovít Štúr dobre poznal biedny stav školstva na Slovensku v 30-tych a 40-tych rokoch. Záujem o školu podnecovali u neho aj osvietenské názory, živé v slovenskej inteligencii, podľa ktorých vyššie vzdelanie ľudu je hlavným prostriedkom pre zlepšenie jeho životných podmienok. A v škole videli štúrovci hlavný nástroj vzdelávania ľudu. Škola však môže túto funkciu plniť len za predpokladu, ak sa v nej vyučuje v materinskom jazyku, ak sa v nej mládež oboznamuje s postavením, kultúrou a dejinami svojho národa. Tieto názory Štúr zastával a rozširoval medzi členmi bratislavskej Spoločnosti už v nástupnej reči, keď bol po prvý raz zvolený za jej miestopredsedu v jeseni 1835. Vyučovanie v počiatočných školách na Slovensku pokladá Štúr za »národa svého nešťastný los«, ktorý pre prevrátené vyučovanie zablúdil ďaleko od svojej cesty, po ktorej by mal kráčať. »Reč mateřská jest lůno pojmu, pochopů a z nich vyplývajících známostí,« hovorí vo svojej reči Štúr, »jak pak on ale k těmto přiveden býti může, mateřčině se neuče a jiné jazyky nevěda. Postoupíme-li ještě dále, jak můžeme to čekati, aby on o svém národu něčemu naučen byl? jelikož ani to mu poddáno nebývá, která jest jeho řeč mateřská? který jeho národ?« Z tejto reči vidno, že Štúr už na začiatku svojej vychovávateľskej činnosti jednoznačne stavia požiadavku vyučovať v národných školách v materinskom jazyku, do obsahu vyučovania zahrnúť vlastivedné poznatky. Takéto vyučovanie na národných školách považuje Štúr za základnú podmienku udržania národnej existencie. V úvode k Plodom, ktorý obsahuje viaceré myšlienky Štúrovej reči, zlá výchova v počiatočných školách pokladá sa za príčinu odrodilstva.

Takéto vysoké hodnotenie významu národných škôl prijímali pod vplyvom Štúrovým členovia Spoločnosti a Ústavu. V úvode k Zprávě o Ústavu slovanském kultúrne zaostávanie slovenského národa je síce hlbšie zdôvodnené, ale význam dobrých škôl a národne uvedomelých učiteľov sa aj tu správne zdôrazňuje. Kultúrne zaostávanie za inými národami prekonáme tak, píše sa v úvode Zprávy, »... když se budou všeliké stroje (mašiny) a rukodělny (fabriky) a jiná, jenž průmyslu (industrii), orbě, kupectví, atd., napomáhají, v národu a vlasti rozmnožovati; když se budou ústavy (instituty), které zrovna ku vzdělání národa směřují, jakové jsou: musea, v zachování národních pokladů a památností, matice, k vydávání užitečných a potřebných národu knih, zarážeti; když se budou dále

¹⁵ Daniel Maróthy, tamže, str. 79—80.

stolice učiteľské potrebných a užitečných nauk a umění zakládati, tedy školy, zaopatřené dobrými, národu co vlastní vlasti, duší i tělem oddanými, a jej nikoli národnosti svléci chtějícími učiteli. Nebo dobré a svědomité vychovávání jen od takového se očekávati může, který národ, jehož učitelem jest, srdečně miluje, a tomu, by se řeč jeho — ten prostředek a klíč ke vzdělanosti a člověckosti — potlačila, zmužile odporuje».¹⁶

O školské otázky bol medzi členmi ústavu živý záujem. S nadšením napr. odpovedali v decembri 1837 a vo februári 1838 seniorovi Jánovi Royovi, že s ochotou budú písať učebnice pre národné školy, ku čomu dal Roy podnet. Listy súčasne ukazujú, ako úzko spájali národné otázky s otázkami slovanskými tým, že žiadali Roya, aby sa prihovárал za zaradenie nového predmetu do učebných plánov národnej školy, slovanských dejín. Nič podľa nich nebolo doteraz tak na školách zanedbané ako dejepis »národu Slovanského«. Možno právom usudzovať, že iniciátorom tohto návrhu bol Štúr, ktorý prednášal členom Ústavu slovanské dejiny, a že sa aj podoberal na napísanie učebnice. Pozoruhodný je aj druhý návrh v liste, v ktorom odporúčajú, aby sa v šlabikári popri našich písmenách vytlačili i »písmena kirillská«, aby sa ich žiaci oboje naraz učili.¹⁷ Návrhy Royove sa vyzdvihujú tiež v zpráve v Květoch.¹⁸

Po návrate z Halle Štúr ako predtým upozorňuje sústavne členov Ústavu na význam národných škôl. Znovu im kladie na srdce, aby videli ako jednu z hlavných úloh v živote starať sa o zlepšenie škôl, zakladať nové školy, zakladať čítárne a nedeľné školy, rozširovať užitočné spisy.¹⁹

Národnostný útlak v 40-tych rokoch sa ďalej stupňuje, jeho ostrie je namierené proti škole, rozličnými opatreniami má sa urýchliť zavádzanie maďarského jazyka do slovenských škôl. Na strane národne uvedomelej inteligencie násilná maďarizácia vzbudzuje odpor: vystupuje s polemickými spismi a článkami, obhajujúcimi okrem iného právo na národný jazyk v školách a v cirkvi, organizuje petície na panovníka, slovanská mládež na univerzite v Pešti žiada zriadenie slovenskej katedry na univerzite, slovenskí evanjelici usilujú sa upevniť slovenskú katedru na bratislavskom lýceu, a to materiálne a organizačne, aby jej existencia sa opierala o celé slovenské evanjelictvo a nezávisela od ľubovôle bratislavského konventu, ktorý mohol kedykoľvek použiť pre svoje ciele protinárodne smýšľajúce vedenie evanjelickej cirkvi. V auguste 1844 zakladá sa Tatrín, v jeho stanovách zahrnuté sú aj potreby školské, vydávanie školských učebníc a podporovanie slovenských študentov. Štúr sa aktívne zúčastňuje na organizovaní slovenských politických podujatí, ktorých významnou časťou sú otázky školské, i polemickými článkami a spismi obhajuje slovenské národné záujmy a odhaľuje podstatu a ciele národného útľaku.

Vychádzanie Slovenských národných novín znamená novú etapu boja za slovenskú školu. Štúr rozvíja v nich školské otázky v celej šírke, tieto otázky tvoria organickú časť jeho politického programu. Školský a kultúrno-osvetový program, ktorý Štúr vyhlásil vo svojich článkoch, zahŕňa všetky hlavné školské problémy. Štúr v Slovenských národných novinách veľmi správne podchytil iniciatívu slovenských učiteľov, sdružujúcich sa v učiteľské spolky, ktoré nielen mali ná-

¹⁶ Zpráva O Ústavu Slovanském, str. 3—4.

¹⁷ Z Čulíkovej pozostalosti v archíve Slovenského národného múzea v Martine.

¹⁸ Květy, číslo 11 zo 14. III. 1839, str. 96.

¹⁹ Sborník Matice slovenskej, ročník II, sošit 1, 1924, str. 4.

rodne uvedomovací význam, ale v ktorých sa riešili aj otázky organizácie a obsahu školy, didaktické a metodické otázky. Početné články, dotýkajúce sa školy z radov učiteľov ukazujú, aký živý bol záujem o výchovnú prácu v 40-tych rokoch. Štúr propaguje v Slovenských národných novinách aj nedeľné školy, ktorých národno-buditeľský a vzdelávací význam správne hodnotí. Jeho články, zamerané na školu, svedčia o dôkladnom poznaní školských otázok, o hlbokom vzťahu ku škole. Správne videl vzťah medzi životom a školou, medzi spoločenskými, politickými a hospodárskymi pomermi a úlohami školy.

Zastavíme sa len pri niektorých Štúrových pedagogických myšlienkach, obsiahnutých v článkoch v Slovenských národných novinách.

Otázku vyššieho vzdelania slovenského ľudu, lepšieho vyučovania a zveľaďovania škôl správne vidí Štúr v nerozlučnej jednote s politickým a hospodárskym oslobodením ľudu. Staré poriadky, ktoré sa prežívajú, držia ľud v biele. Cesta k osvete a k vzdelanosti je podľa Štúra možná len zrušením poddanstva. O vzťahu vzdelania a mravnosti k hospodárskemu a politickému postaveniu ľudu Štúr vyslovuje pravdivú a hlboko demokratickú myšlienku: »Keď teda chceme napraviť, zodvihnúť, povýšiť náš národ, musíme uderiť cestou vymáhania ho na každý možný a slušný spôsob zo služobnosti. Vyučovanie privedie ku všetkému dobrému a šlachetnému ľudí, celé národy, ale len vyučovanie v slobode.«²⁰ V snemovej reči 21. XII. 1847 znovu spojil otázku vzdelania ľudu s otázkou jeho urbárskeho vykúpenia a zdôraznil, že sa nedá o rozšírení vzdelanosti medzi pospolitým ľudom hovoriť, pretože životné tarchy znemožňujú mu zúčastňovať sa na školskom vyučovaní, pretože pri množstve urbárskych robôt i slabá pomoc dieťaťa je veľmi potrebná.

Otázky vzdelania a školskej výchovy vidí Štúr spojené s hospodárskymi potrebami a s hospodárskym vývinom. Zaostávanie v poľnohospodárstve a v priemysle hamuje rozvoj vzdelania a školy. Štúr správne usudzuje, že ani Uhorsko a v ňom Slovensko nemôžu dlho zaostávať vo vývoji priemyslu a obchodu, že aj na Slovensku sa musí rozvinuť hospodársky život vo všetkých složkách, aby sa mohlo vyhovieť vzrastajúcim potrebám ľudí. »Že známostí polytechnických nám veľmi treba, každý vidí,« píše Štúr, »darmo, už nemôžeme ďalej v tej nepodujímavosti, v tom našom oblúbenom pokoji zaostávať, ale musíme sa dať do podujímaní priemyselných a k tomu nám treba hláv a umov, ktoré nás o tom, čo podujímať máme, poučia a naše veci nám povedú.«²¹ Vytýka mládeži, že nemá chuti do štúdia právnického, lekárskeho, a najmä do polytechnických náuk. Pripomína, že mládež sa najviac len na bohoslovie hrnie, ako by náš život bol tak jednostranný a len samých duchovných potreboval. Žiada, aby mládež nelpela len na bohosloví, pretože mnohostrannosť života vyžaduje od nej, aby sa venovala rozličným odborom štúdia. Z rozboru hospodárskej situácie a možnosti priemyselného vývinu vyplynula Štúrovi požiadavka, založiť na Slovensku priemyselnú školu a odporúča umiestniť ju do Banskej Štiavnice.

Najdôležitejšou otázkou v Štúrovom školskom programe aj v Slovenských národných novinách je otázka materinskej reči na slovenských školách. Nebolo takmer článku, v ktorom by sa jej Štúr nebol dotkol. Bez vlastnej reči národ nemôže byť národom, dôvodí Štúr, dieťa sa musí od malička vzdelávať v materinskom jazyku. V materinskom jazyku dieťa najlepšie chápe učebnú látku a vy-

²⁰ Ľudovít Štúr: Politické state a prejavy. Bratislava, 1944, str. 312.

²¹ Ľudovít Štúr, tamže, str. 198.

učovanie v materinskom jazyku má aj veľký výchovný význam, pretože, ako hovorí Štúr, je splavom, po ktorom učenie do srdca a mysle sa prebija a tam hlboké púšťa korene. Štúr píše: »Národ, ktorému i do jeho počiatkových škôl reč jeho nematerinskú vtrel, ten už stratil takrečeno sám seba, dostal ranu najcitlivejšiu na svoj život, na svojho ducha... Neskvitne u tohoto národa nikdy osveta, miesto nej bude tam prebývať temnosť, neskvitne tam sloboda, miesto nej bude tam pelešiť služobnosť, neskvitne tam majetnosť, miesto nej bude tam žiť chudoba a bieda.«²²

Aj čo do organizácie školstva zastával Štúr vo svojich článkoch pokrokový názor. Žiada, aby starostlivosť o školu z každej strany prevzal na seba štát. Štátna starostlivosť by povzniesla zanedbané školstvo materiálne, pomocou svojich orgánov lepšie by organizovala účasť detí na vyučovaní, ktoré rodičia pod rozličnými dôvodmi nútia vynechávať vyučovanie.

V požiadavkách, ktoré Štúr formuloval v jeseni 1847 v článku Naše nádeje a žiadosti k nastávajúcemu snemu, významné miesto zaujímajú otázky školské, najmä otázka uplatnenia slovenského jazyka vo vyučovaní. Školské požiadavky, s ktorými majú Slováci pred snem vystúpiť, formuluje Štúr takto: »Čo je teda v nás zdravého náhľadu, osvety, šlachetnosti, ľudskej mysle a vôle, to všetko sa spojiť musí, aby sme tejto prežalostnej rane pre duchovný i telesný dobrobyt národa nášho ubehli! A z tohoto ohľadu bude najlepšie, keď sa s prosbou našou k nastávajúcemu snemu obrátíme a tam zhromaždeným zástupcom krajinským náš smutný stav predstavíme, i aby sa nás otcovsky zaujal, z hlbiny duše žiadať budeme. Podľa našej mienky žiadať by sme mali v tejto prosbe:

a) Vyučovanie vo všetkých počiatkových školách v materinskej reči.

Kde sú obce, a tak i školy, smiešané, t. j. kde sú deti z rozličných národov, tam nech sa postavia takí za učiteľov, ktorí užívané tam reči znajú, a títo nech predmety v každej reči deťom vysvetľujú.

b) V semeniskách, v ktorých sa chystať budú učitelia pre školy v slovenskom kraji, nech sa tiež náuky v materinskej reči prednášajú, aby sa budúci učitelia v reči tej úplne myslieť naučili a dokonalú bežnosť v nej dosiahli.

c) Mravné a náboženské vyučovanie najviacej na človeka pôsobí a ho najlepšie pre budúci život oproti zlému svetu uisťuje, preto žiadajme, aby sa i vo vyšších školách po krajoch slovenských všade náboženstvo a mravná náuka v materinskej reči prednášali a okrem toho i náuka v materinskej reči našej, aby sa učenci svojim neodcudzili a schopnosti svoje v každej druhej reči tým lepšie rozvíť mohli.

d) V každom skoro úrade v našom kráľovstve potrebná je známosť reči slovenskej: bohoslovec, lekár, právnik, zememerač, každý skoro príde do stykania s národom naším, a keď sa s ním zhovoriť nevie, veru leďajako svoj úrad zastáva, skadiaľ pre národ náš len krivda, nátlak a škoda pochodí. Preto žiadajme, aby sa vo všetkých takrečených fakultách, vo všetkých semeniskách a konečne na univerzite Peštianskej známosť reči našej ako náuka riadna prednášala a všetci učenci svedectvo z nadobudnutia si známosti v reči slovenskej nech by dostať prinútení boli. Tak by sa aj raz už konečne reč naša za vlastenskú uznala a my by sme boli po dlhom boji udomácnení a k tomu radostnému uznaniu privedení, že krajina táto je opravdivá mať a vlast naša.«²³

²² Ľudovít Štúr, tamže, str. 318—319.

²³ Ľudovít Štúr, tamže, str. 339—340.

Vo svojom vystúpení na sneme 15. januára 1848 zaoberá sa vyučovacou rečou na školách a nevyhnutnosť vyučovať v materinskom jazyku zdôvodňuje požiadavkami, ktoré vyplynuli z politického vývinu doma i v zahraničí: »Za slobodou ide vek náš, za slobodou ide vlasť naša, ale k uskutočneniu opravdivej slobody prísne sa vyhladáva vzdelanosť, bez ktorej sa tamtá vonkoncom uskuotočniť nedá. Medzitým ako je povinnosť jednotlivých krajín a štátov tieto dobrodenia rozšíriť a ich užívanie aj jednotlivcom dopriať, tak aj jednotlivci právo majú žiadať, aby sa im k obciachnutiu tohoto cieľa potrebné prostriedky od vrchností krajinských podali a od nikoho sa neodopreli. A zo stanoviska toho prosím stavy a rady, aby ráčili také poriadky urobiť, podľa ktorých by sa v tzv. elementárnych (počiatočných) školách vo všetkom vynaučovaní reč materinská zadržala, menovite v školách ľudu slovenského rečou vynaučnou slovenská ostala. Tak som presvedčený, že to veľmi leží v záujmoch našej krajiny, aby sa ľud tento vzdelal a duchovne nezanedbal.«²⁴

Tieto Štúrom formulované požiadavky vyjadrujú na úseku školskom maximálny program, o ktorý sa slovenská inteligencia usilovala v 40-tych rokoch. S radikálnejším školským programom, požiadavkami, na vypracovaní ktorých sa zúčastnil aj Štúr, vystúpili Slováci len v mikulášskych Žiadostiach slovenského národa.

Záujem Štúrov o slovenské školy neochabuje ani v ťažkých podmienkach, v ktorých žil po revolúcii. Viedeňská vláda a školská reforma grófa Lva Thuna, platná pre rakúske krajiny i Uhorsko, nespĺnila slovenské očakávania. Štúr sa ponosuje, že sice rozkazom vlády malo sa zriadiť niekoľko slovenských gymnázií, ale i to ako ostatné vyšlo nazmar. »Jedna dve nauky prednášajú sa po slovensky od milovníkov reči našej; ostatné sa prednáša, ako kto chce, a Maďari vždy ešte zadržujú prevahu.« Spolu s Hurbanom vyvíja úsilie vydobýť aspoň nejaké úspechy na poli školskom, o ktoré by sa mohol opierať slovenský národný život. Usilujú sa pretvoriť modranskú školu na slovenské nižšie a vyššie gymnázium, ktoré by bolo vydržiavané štátom, a majú v úmysle požiadať vládu o pretvorenie bratislavského lýcea na slovenské so stolicami nemeckej, maďarskej a latinskej reči. Návrh na zriadenie nižšieho a vyššieho gymnázia v Modre, ako píše v júni 1852 Hankovi, na diskrétnom konvente prešiel väčšinou hlasou, ale ako sám poznamenáva »...vč potřebuje mnoho do vyvedení«. Tieto návrhy sa neuskutočnili a Štúr sa nedožil ani tých čiastočných a prechodných úspechov, ktoré Slováci dosiahli v 60-tych rokoch zriadením gymnázií v Revúcej, Martine a Kláštore pod Znievom.

Štúr aj ako vychovávateľ zachoval nám živý a veľmi podnetný odkaz. Treba ho dôkladne poznávať a učiť sa z neho, aby pomocou neho výsledky nášho výchovného úsillia zodpovedali súčasným potrebám. Treba sa nám vo výchovnej práci od Štúra učiť spájať záujmy, prácu, ba celý život mládeže so záujmami, potrebami a životom ľudu, učiť mládež dávať prednosť záujmom národným pred záujmami osobnými a prekonávať prekážky, vidieť v nich ako štúrovci »ku väčší zmužilosti podnět«. Tieto ciele, túžby a nadšenie mládeže stelesňoval Štúr sám v sebe, z jeho osobnosti vyžiarovala najmocnejšia výchovná sila, sila osobného príkladu a vzoru. Medzi Štúrovými výchovnými požiadavkami, za ktorými vo výchove mládeže dôsledne šiel, a jeho osobnými vlastnosťami a konaním nebolo rozporu. Preto si ho mládež zamilovala a vážila, ako svedčí napr. list kežmarskej slovenskej mládeže, ktorá dúfala, že Štúr prijme pozvanie za profesora do Kežmarku. V liste

²⁴ Ludovít Štúr, tamže, str. 353.

sa okrem iného píše: »Kdyby jsme nebyli přesvědčení, že o výbornosti a horlivosti p. Ludevíta Štúra úplné máte známosti, začali by sme Vám s jeho chválami oznamovati tu radostnou novinu, že totižto drahá táto duše za profesora bohosloví v Kežmarku vyvolená jest; však to neučiníme, nebo jeho chválu nejen my a vy, nýbrž celé Slovensko, celá Česká krajina, Morava, a jiné pobratřené hlásají kraje, jehož šlechtnost každému pravému Slovanu známá jest. — Kdyby jen nepovrhnul povoláním tímto, kdyby jen přišel toužebně čekáný muž tento, na rukách ho nositi budeme a s celou duší se jemu oddáme. Věru, jestli se to stane, vzejde nám i pod Lomnickým vrcholom Tatry krásný den, vy jeden a my druhý konec Tater podpalovati budeme, vy jeden a my druhý sloup nepřemožitelný Slovenska se stane.

Štúrovo dielo nestratilo nič zo svojej hodnoty presvedčivosti a sily ani po sto rokoch. Naopak, sto rokov po Štúrovej smrti svieti jeho dielo slobodnému slovenskému národu na ceste k socializmu a je učiteľom a všetkým školským pracovníkom poučením a vzpruhou v boji za nového človeka.

Резюме.

Анализу и оценке воспитательной деятельности Людовита Штура, этого выдающегося словацкого политического и общественного деятеля сороковых годов XVIII. века, автор предпосылает краткую характеристику школьного дела в Словакии в первой половине прошлого столетия. Он указывает как в организации и в программе школы отражались классовые интересы господствующего в то время класса — дворянства и отмечает низкий уровень школы того времени, так как дворянство не было заинтересовано в том, чтобы народ получил образование.

Педагогическая деятельность Людовита Штура, его борьба за словацкую школу и ее улучшение, как в отношении учебных программ так и в организационном отношении, составляют органическую часть его прогрессивной политической программы. Штур рассматривал воспитание молодежи в неразрывной связи с неотложными политическими задачами, как подготовку молодежи к жизни, к работе на культурном и политическом поприще среди народа, придавал большое значение моральному воспитанию, ставя перед молодежью в качестве цели самоотверженную, бескорыстную работу на пользу народа, подчинение личных интересов интересам народным.

Штур работал в ту эпоху, когда процесс формирования словаков в нацию подходил к своему завершению. Когда господствующие венгерские классы усиливали национальное угнетение, которое наиболее проявлялось в школе. Штур в своей газете «Словацкие народные новости» поставил вопрос словацкой школы во главу словацкой национальной политической программы и сумел возбудить к нему интерес не только у учителей, но и в самых широких кругах интеллигенции, проникнутой национальным самосознанием. Этот вопрос до этого никогда не рассматривался так глубоко и всесторонне.

Автор заканчивает свою статью указанием, что педагогические произведения Штура и по прошествии ста лет несколько не потеряли своей ценности и актуальности, что их необходимо тщательно изучать, учиться на них любви к народу, упорству и последовательности при решении вопросов, касающихся нашей социалистической школы.

Summary.

Before analysing and appraising the educational activities of Ludovít Štúr, a leading personality in Slovak political and cultural life in the forties of the last century, the author gives a brief outline of education in Slovakia in the first half of the last century.

He shows how school curriculum and school organisation reflected the interests of the ruling class — the aristocracy; he points out that the standard of education was very low in that period because the aristocracy was not interested in educating the common people.

Ludovít Štúr's educational activities, his struggle for a Slovak school and for its improvement in organisation and content, formed an integral part of his progressive political programme. Štúr understood that the education of youth could not be divorced from the immediate political tasks, such as preparing them for life, for cultural and political work among the people. He laid great stress on moral education, which would make young people see the purpose of their lives in devoted, disinterested work for the benefit of the people, in subordinating their personal interests to those of the nation.

Štúr lived in a period when the process of welding Slovaks into a nation was culminating, when the Hungarian ruling class was stepping up its efforts to suppress the Slovak nation and absorb the Slovak element into the Hungarian nation. These efforts found their most flagrant expression in education. In his »Slovenské národné noviny« (Slovak National Newspaper) Štúr made the question of the Slovak national school the main point of the Slovak national political programme. He succeeded in arousing the interest not only of the teachers, but also of a far wider range of national intelligentsia. Never before had these questions been handled in our country with such a deep and all-round attention.

The author concludes this study by pointing out that Štúr's pedagogical works have not lost anything of their value and freshness even after a hundred years; that they must be thoroughly studied as they teach us the love for the people, perseverance and consistency in solving all the problems of our socialist education.